

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2022-2

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2022

Бош муҳаррир:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Тахрир хайати:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Абдуллаев Баҳром Исмоилов, ф-м.ф.д.

Абдуллаев Равшан Бабажонови, тиб.ф.д., проф.

Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович, т.ф.д., проф.

Аимбетов Нагмет Каллиев, и.ф.д., акад.

Бабаджанов Хушнот, ф.ф.н., проф.

Бекчанов Даврон Жуманазарович, к.ф.д.

Буриев Хасан Чутбаевич, б.ф.д., проф.

Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.

Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.

Дўсчанов Бахтиёр, тиб.ф.д., проф.

Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.

Жуманиёзов Зоҳид Отабоевич, ф.ф.н., доц.

Кадирова Шахноза Абдухалиловна, к.ф.д., проф.

Қутлиев Учқун Отобоевич, ф-м.ф.д.

Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.

Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.

Мирзаев Сирожиддин Зайниевич, ф-м.ф.д., проф.

Рахимов Раҳим Атажанович, т.ф.д., проф.

Рашидов Негмурод Элмуродович, б.ф.н., доц.

Рўзбоев Рашид Юсупович, тиб.ф.д., проф.

Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.

Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.

Салаев Санъатбек Комилович, и.ф.д., проф.

Сапарбаева Гуландам Машариповна, ф.ф.ф.д.

Сапаров Каландар Абдуллаевич, б.ф.д., проф.

Сирожов Ойбек Очилович, с.ф.д., проф.

Сотипов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.

Тожибаев Комилжон Шаробитдинович, б.ф.д., академик

Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.

Чўпонов Отаназар Отожонови, ф.ф.д., доц.

Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.

Эрматова Жамила Исмаиловна, ф.ф.н., доц.

Эшчанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., доц.

Ўразбоев Файрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.

Ўрозбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.

Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.

Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№2 (86), Хоразм Маъмун академияси, 2022 й. – 488 б. – Босма нашрнинг электрон варианты - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтакавий бўлими – Хоразм Маъмун академияси

МУНДАРИЖА
БИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Boltayev K.S., Xo'jaqulov D.A. Oshqozon ichak kasalliklarini davolashda ishlatiladigan ne'matlar	7
Muhammadova D.A., Juraxanova Z.T., Turayev O.S., Shapulatov U.M. Gul hajmining boshqarilishida BZR I geni funksiyasini o'rganish	9
Izzatullayev Z.I., Shodmonov F.A. Zarafshon vohasida maishiy chiqindilarini atrof-muhitga ta'sirini o'rganish	12
Raxmonov R.R., Safarova G.U., Xudoyqulova N.I., Usmonova D.B. O'zbekistonda qorabag'ir bulduruq (<i>Pterocles orientalis</i>) ning tarqalishi, biologiyasi va ahamiyati	14
Satipov G.M., Sapaeva G.A. Xorazm vohasi o'tloqi allyuvial tuproqlarida javdar navlarining don shaffoflik ko'rsatkichlari	18
Sheraliyev B.M., Qayumova Y.Q., Ro'zimov A.D., Komilova D.I. Sirdaryo havzasida uchrovchi oshanin laqqachasi (<i>Glyptosternon oschanini</i>) ning morfometrik ko'rsatkichlariga oid	20
Абдураимов О.С., Маматқосимов О.Т., Мавлонов Б.Ж., Алламуратов А.Л. Фарбий Ҳисорда тарқалган <i>Tulipa tubergeniana</i> hoog (<i>Liliaceae</i>) локал популяцияларининг холати	24
Асаматдинова А.И., Мамбетуллаева С.М. Особенности экологии популяции <i>Lepus tolai</i> в условиях Южного Приаралья	28
Атажанова А.Д., Мамбетуллаева С.М. Экологическая оценка состояния лимнических экосистем Каракалпакстана	31
Батирова Ф. Зоология дарсларида ижодий ва мустақил фикрлаш кўникмаларини ривожлантириш	35
Бердибаева Д.Б., Маматова Ш.Ж., Халлиева Н.И. Тошкент ботаника боғи шароитида <i>geranium Pretense</i> L. доривор ўсимлигининг морфологияси ва агротехникаси	38
Гафурова Л.А., Шамуратова Г.М. Орол бўйи шўрланган тупроқлари унумдорлигига биопрепаратларнинг таъсири	40
Джумагелдиев Н.Р. Оролбўйи аҳолисида экологик таълим ва тарбияни шаклланиш тенденциялари	42
Ибрагимов А.Ж., Атоев К.У. Кўхитанг тизмаси флораси таркибидаги <i>Fabaceae</i> оиласига мансуб турларнинг тик минтақалар бўйича таҳлили	45
Исамиддинов М.М. Сақлашга мўлжалланган ўрик (<i>Armeniaca vulgaris</i> Lam) меваларини органолептик кўрсаткичлари	47
Искандаров А.И. Шимолий-ғарбий Ўзбекистонда тарқалган қалқонли қандалаларнинг (<i>Hemiptera: Pentatomidae</i>) экологик хусусиятлари	50
Кутлымуратова Г.А., Мамбетуллаева С.М. Оценка экологического состояния растительного сообщества в тугайных экосистемах Приаралья	52
Қодирова Д.Д., Нуралиев Х.Х. Эхенатцея (<i>Echinacea purpurea</i> L.) да альтернариоз доғланиш касаллиги	55
Мамадияров М.У. Самарқанд шаҳри тупроқ-иклим шароитида Тошкент хилокатальпаси (<i>×chitalpa tashkentensis</i> T.S.Elias & Wisura) ўсимик турининг фенологияси	57
Негматова С.Т., Ёқубов Ғ.Қ., Нуруллаева М.Ш. <i>Crotalaria juncea</i> дан юқори пичан ҳосили олишда экиш муддат ва меъёрларининг таъсири	60
Рўзимова Х.К. “Бист-М” ва “Бист” микробли препаратлари таркиби, хусусиятлари ва ишлатилиш услублари	65
Сутансуйнов А.С. Некоторые аспекты изучения функциональных резервов организма спортсменов в условиях Каракалпакстана	68
Ташманов Р.К., Самиева Д.У. Олма меваларини турли муддатларда органолептик хусусиятларининг ўзгариши	70
Тилеумуратова Б.А. Ресурсы некоторых видов лекарственных растений Республики Каракалпакстан	73
Тошқўзиев М.М., Каримов Х.Х., Абдурасулов Х.Х. Пском-чотқол тоғ ости адирликларда тарқалган тўқ тусли ва типик бўз тупроқларнинг асосий кимёвий хоссалари	76
Турабекова Д.Б., Саломова С.С., Хўжамшукуров Н.А. Сирдарё вилояти худудида ток ўсимликларида тарқалган касаллик кўзгатувчи микроорганизмлар таҳлили	80
Хўжақулова Д.С., Нуралиев Х.Х. Наъматак (<i>Rosa</i> L.) да доғланиш (<i>Diplocarpon rosae</i>) касаллиги ва уларга қарши кураш чоралари	84
Ҳамраева Д.А., Темиров Э.Э. Тошкент ботаника боғи шароитида <i>Hibiscus yriacus</i> f. “Duc de brabant” (<i>Malvaceae</i> Juss.) ни вегетатив кўпайтириш	87
Ҳасанов Ш.Б., Ахмедова М.Ш., Аширов М.А. Выявление особенностей распространения цистанхе солончаковой в Хорезмской области	91
Шамуратова Б.Ю. Проблемы научного обеспечения подготовки спортсменов	94
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ФАНЛАРИ	
Alloberganova Z.B., Ro'zieva M.E., Egamov S.B., Karimova G.F. Xorazm tuproq iqlim sharoitida kuzgi tritikale navlarining poya uzunligi ko'rsatkichlari	97
Mambetullaeva S.M., Matkarimov N.B., Abdullayeva M.B. Xorazm viloyatidagi manzarali daraxtlarning ayrim ekologik ko'rsatkichlari	99
Shodiyev Sh.Sh., Ziyadullaev Z.F. Moshda o'tkazilgan oddiy duragaylash ishlari natijalari	102
Абдурахмонов Н.Ю., Собитов Ў.Т., Курдашев К.Д. Суғориладиган гипсли бўз-ўтлоқи тупроқлардаги гумус ва озика элементлари микдори	103
Арипов Б.Ф., Ахмедова З.Р. Бухоро вилояти шароитларида пахта етиштиришнинг янги агротехнологиясини жорий этиш асосларини яратиш	106

Арушанов М.Л., Вдовенко А.И., Одилов Х.Д. Анализ динамики температуры и осадков на территории каракалпакстана по выборкам двух тридцатилетий	109
Каримова Д.З., Акрамов У.И. Влияние способа сушки на показатели качества сушеных овощей	113
ИҚТИСОДИЁТ ФАҢЛАРИ	
Abdullayev M.G'. Personal malakasini oshirish asoslari	116
Jomonqulova E.F., Nizomov M.Q. Zamonaviy bulutli texnologiyalar	119
Xushvaqtoq A.S. Madaniyat va san'at sohasida iqtisodiy ko'rsatgichlarni boshqarishning ahamiyati	121
Yusupova P.Sh. Ziyorat turizm obyektlari arxitektura muhitini tashkil etish metodlari	126
Абиткориев А.М. Понятие и сущность интеллектуального капитала	127
Джумаев Ф.Т. Сурхондарё вилояти саноатида таркибий ўзгаришларга таъсир этувчи омилларни ўрганишдаги назарий ва услубий ёндашувлар	130
Зарипова М.Д. Олий таълим тизимида юкори малакали кадрлар тайёрлаш самарадорлигининг иқтисодий-статистик таҳлили	135
Курёзов Д.И. Управление устойчивым социально-экономическим развитием регионов на основе системы стратегического планирования	147
Ражапов Х.Б. Балиқчилик соҳасини ривожлантиришда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ўрни	149
Расулова Н.Н., Жумаева З.К. Развитие регионов в обеспечении экономического роста Узбекистана ...	153
Салаев С.К., Олланазаров Б.Д. Ўзбекистон Республикаси ва унинг минтакаларида инновацион туристик кластерларни шакллантириш ва ривожлантиришнинг назарий асослари	157
Самандарова Г.М. К вопросу об открытости и прозрачности бюджета Республики Узбекистан	163
Сауханов Ж.К. Ерларни шўрланиши натижасида вужудга келаётган ташқи самаралар турлари, уларни туркумлаш ва баҳолаш кўрсаткичлари	165
Солиев Б.Н., Эрматова З.К. Исследование процессов электронной торговли на основе местных характеристик	169
Хаджимуратов А.А. Тадбиркорлик фаолиятини вижудга келишида савдо-сутхўрлик капиталининг роли	171
Халмуратов К.П. Қорақалпоғистон Республикасида давлат хусусий шерикчилик асосида туристик хизматларни устувор ривожлантириш йўналишлари	175
Хусанов Б.Ш. Финансовые аспекты обеспеченности семьи в рамках теории семейной обеспеченности	177
Эрназаров Н.Э. Иқтисодий барқарорликни таъминлашда солиқларнинг таъсирчанлиги	182
Юнусова С.Б. Давлат-хусусий шериклик лойиҳаларида рисклар таҳлили	184
Ягаева Э.Б. Таълим хизматлари бозорини рақамли технологиялар асосида бошқаришнинг ўзига хос хусусиятлари	188
ТАРИХ ФАҢЛАРИ	
Allanyazov M.B. Personnel training in Amudarya region and Khorezm	193
Davletov S., Madrimov I. 5 ta muhim tashabbus - keng imkoniyatlar eshigi	197
Jurayev B.T. Buxoro xonligi tarixnavisligi	199
Xushvaqtoq N.H. Buyuk ipak yo'li tarixining mahalliy va xorijiy tarixshunoslikda tadqiq etilishining qiyosiy tahlili	201
Mamarasulov D.T. Samarqand davlat universiteti salohiyatining oshishida ilmiy maktablarning o'rni doir ..	204
Pardayev A., Axmatov A. Qashqadaryo vohasida adabiyot muhiti tarixining o'ziga xos rivojlanishi	207
Rahmonova P. Ashtarxoniy Boqi Muhammadxonning bosh vaziri Mirzo Hoshim Samarqandiyning "Daftardor"lik faoliyati haqida	209
Raxmatullayeva A.R., Yunusova D.M. Tarixiy manbalarda Sulton Jaloliddin Manguberdining harbiy sarkardalik mahorati haqida	211
Utayeva F.X. Mustaqillik yillarida Buxoroda to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	215
Абдреймов М.Б. Қорақалпоқ фильмларининг ўзига хос хусусиятлари	217
Абдухалилова А.Э. XIX аср охири - XX асрнинг бошлари хива хонлигида солиқ маъмурияти	221
Аллаберганов Ш., Давлатов К. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Хоразм вилоятида маданий ҳаёт ...	224
Алманов К., Жураев И. XIX аср охири XX аср бошларида мирзачўлнинг суғорилиши тарихи	226
Артикбаев О.С. Ўзбек ва козоқ халқларининг қадимий диний эътиқодларида этник жараёнларни намойён бўлиши	229
Ахимбетова Г.К., Мунтеева Г.У. Янги Ўзбекистонда бахшичилик ва дostonчилик санъатида халқаро ҳамкорлик: эришилган натижалар ва таҳлил	231
Ахмуродов Ф. Ўзбекистон Республикасининг терроризм ва экстремизмнинг турли курилишларига қарши курашиш фаолиятидаги ҳуқуқий асослари	235
Бафоев Ф.М. Мировая политика после вывода войск США из Афганистана: тенденции, сценарии, прогнозы	237
Бектурсинова Г.Ж. Ёшларнинг маънавий тарбиясида санъат музейининг аҳамияти	239
Болиев Б.Н. Марказий Осиё меъморий безакларини ўрганиш	243
Ғойибов Б.С., Ахмадов Д.Х. Илк ўрта аср Суғд тарихини ўрганишда Бактрий манбаларнинг аҳамияти	245
Жумаева Н.А. Куйи Зарафшон воҳасида бободехқон билан боғлиқ урф-одат ва маросимлар	247
Жўрабоев Н.Ю. Туркистон – Хуросон савдо йўллари тарихидан	250
Зарипов Ж.Г. Обеспечения трудовыми ресурсами промышленные зоны Бухарской области во все времена реорганизаций организованного набора рабочих в 1950-1960 гг.	253

Зойиров Э.Х. Ясавия ва Нақшбандия таълимотидаги умумийлик ва хусусийлик	256
Йўлдошев А.Б. Қозоғистон ўзбеклари жамоат ташкилотлари тарихига бир назар	258
Қудратов Д. Жанубий Ўзбекистонда илк урбанизация жараёнларининг ўзига хос хусусиятлари	262
Маткаримова Н.М. Хоразм воҳаси никоҳ тўйларида халқ дostonчилиқ санъатининг ўрни ва аҳамияти	266
Махматқулов Ж.И. Ўзбекистонда гиёҳвандлик ва халқаро нарқобизнесга қарши кураш тарихи.....	268
Махмудов Д.А. “Марказий Суғд” тарихининг ўрта аср манбаларида ёритилиши	270
Мубинов М.А. Внешнеполитическая деятельность Бухарского эмирата (XVIII-XIX века)	272
Рахимов Ш.Б. Хоразм воҳасида аҳоли дафн иншоотлари ва дафн маросимлари манбашунослигига доир баъзи мулоҳазалар	274
Сабинова Н.Э. Хоразм халфачилиги анъаналари ва уларнинг локал хусусиятлари	278
Салохов А. Бухоро маърифатпарварларининг ижтимоий-сиёсий ислохотлар ҳақидаги ғояларида толерантликни шакллантириш муаммолари	281
Сафаров Т.Т. Бухоро амирлиги ва Хива хонлигининг ягона империя бож тизимига киритилиши ва унинг оқибатлари	283
Тоғжиев А.С. Ўзбекистонда туризм соҳасини ривожлантиришнинг тарихий, миллий ва минтақавий жиҳатлари	286
Турсунова Ю.Б. Ашурали Зоҳирий маърифатпарвар олим	288
Тўхтаева Р.Н. Совет давлатининг молиявий сиёсати ва унинг хориж адабиётларида ёритилиши	291
Шоназаров А.А. Мовароуннаҳрга ҳадис илмининг кириб келиши ва ривожланиши	293
Шукуров С.Ж. Ўрта асрларда Кеш-Шаҳрисабз тарихи ёзма манбаларда	296
Юлдашева М.Б., Колканатов А.Н. Вопросы и перспективы международного сотрудничества в области культуры и искусства	298
Якубов Ф. XX асрнинг 80 - йиллари иккинчи ярмида Ўзбекистон ижтимоий-иқтисодий ҳаётидаги мураккаб вазият ва унинг оқибатлари	302
ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
Abdullaev Z.Kh., Mamadkulov J.S. Difficulties in teaching and testing speaking skill	305
Ablakulova I.K. Badiiy tarjimada milliylik va tarixiylik masalasi	308
Alimdjanova D.N., Berdiev D.V. The object of research of didactics	311
Ashurova Z.Sh., Karimova G.M. “Qutadg’u bilig”ning adabiyot olamida tutgan o’rni	313
Babakulova L.R. Terminology: definition of the concept and its essential features	315
Boqiyeva M.O. Linguocontrastive analysis of the category of verb in Uzbek and English languages	317
Djurayev M.K. Matni avtomatik tahlil va sintez qilish	319
Eshchonov S.E. Contrastive analysis of the stylistic means of anadiplosis in the composite sentences of English and Uzbek	322
Fayziyeva N.N. Tilshunoslikda diskurs va siyosiy diskurs nazariyasi	325
Jumaniyozov A.J., Polvanova N.M., Allaberganova F.I. Son komponentli aniqlovchili (attributiv) qo’shma so’zlarning leksik-semantik tahlili	327
Kholmurodova E.Kh. Linguistics of the English language and its structural components	330
Makhamadaliyeva Z. Problems of translating number component proverbs in English into Uzbek language ...	331
Mardiev T.K., Shermatova E.Z. Lisoniy ong va lisoniy shaxs tushunchalarining o’zaro munosabatlari	333
Mavlonova M.U. Linguocultural aspects of toponymical phraseological units in english language	336
Nazarova R.R. Topishmoqlarning lingvistik va lingvokulturologik xususiyatlari	338
Narmurodova G.I. Ingliz va o’zbek tillarida ta’ziya bildiruvchi va qabul qiluvchi munosabati mezonlari	340
Niyazova M.Kh. The classifications and functions of poetonyms in literary text	342
Ruzimurodova Z.G. The genesis of uzbek detective literature	344
Safoyeva S.N. Sociolinguistics is the study of the relationship between language and society	346
Shukurova Z.F. Ingliz tili adabiyotida epitetdan foydalanishning adabiy qirrasini	349
Sobirova G.B. Discourse as a set of linguistic, cognitive and communicative aspects	351
Turdimatova M.R. Kinoyaning ijobiy tanqid orqali ifodalanishi	352
Qalandarova V., Yakhshilikova N. Tarjimashunoslikning nazariy masalalari	354
Xayrullayeva K.R. Ingliz tili g’arb va o’zbek nasrida shoh hamda sarkarda Bobur obrazi talqini	357
Xolmatov O.U. Erix Mariya Remark va O’tkir Hoshimov romanlarida tipologik o’xshashliklar masalasi	359
Yaxshiyeva Z.R. Jahon va o’zbek adabiyotida tetralogiya yaratishda badiiy-estetik tajribalar	361
Yuan Xiaowei Main problems of translation of sport terms from English into Chinese	364
Yusufjonova Sh.M. Nemis va o’zbek tillarida frazeologik brikmalarning ma’no jihatdan birhilligi va farqi	366
Abdulloeva X.N. Zoонимик компонентли frazeologik birliklarning tuzilmaaviy xususiyatlari	368
Abidova P.X. Ingliz va ўzbek tillarida minnatdorчиликни ifoda қилишнинг усуллари	371
Ахмадқонова Ш.Т. Инглиз ва ўzbek tillarida публицистик услубининг семантик-стилистик хусусиятлари	373
Ахмедов Ф.Н. Пейзаж и портрет для целей психологического изображения	375
Бойматова Д.Б. Аксиологик модалликнинг ажратилган изоҳ бўлакчи гапларда ифодаланишининг прагматик хусусиятлари	377
Бердиева Н.У. Сурхондарё ўzbek шеваларида уй - рўзгор буюмларининг лексикографик талқини	379
Бурханова М.М. Новербал воситаларнинг замонавий таснифи	382
Зойирова Д.А. Чет тил ёзма нутқини ўқитишда юрист талабаларнинг дискурсив компетенциясини шакллантириш	383

Исмоилова Х. Бадий адабиётда исломий кадриятлар ва аёллар образи	385
Мамажонов А., Дадабаева Ш. Тилда қиёслаш муносабатининг суперсинтактик бутунлик орқали ифодаланиши	387
Муслирманова Ш. Ҳарбий терминларнинг сўзлардан фарқи	391
Муҳаммаджонова Г. Бадий адабиётда санъаткор аёл образи	393
Назарова Г.А. Инглиз тилининг ривожланишида ўзлашган сўзларнинг ўрни	395
Нуманов Ш.К. Лингвистические механизмы конструкции прямой речи	398
Пулатова У.С. Ошибки и трудности при переводе юридических текстов	400
Расулова З. Сехрли эртақларда тилсим	402
Рихсиева Л.А. Инглиз ва ўзбек тилларида геология соҳасидаги терминларнинг тематик таснифланиши	404
Сабирава Г.Б. Основные принципы лингвокультурологических концепций в лингвистике	407
Сапаева Р.Б. Ўзбек ва немис тилларида фразеологизмлар мувофиқлик даражалари ва омиллари	410
Сафарова З.Т. Ч. Диккенснинг “Дэвид Копперфильд” асарида “Тарбия романлари” га хос хусусиятлар таҳлили	413
Суннатиллаев К.Н. Қашқадарё вилояти никоҳ тўй маросими ва унинг тарбиявий аҳамияти	416
Тожибоева М.Р. Алишер Навоий асарларининг ўзбек тили ривожига қўшган хиссаси	419
Халлиев Ж. Огаҳий тарихий асарларида диний-маърифий лексиканинг асосий мавзугуруҳлари	422
Худайбердиева Л.С. Учебно англо-русский вокабуляр для чтения литературы по специальности как средство отбора и систематизации фармацевтической терминологии	424
Эрназарова Н.Х. Интернет матнлари таржимасининг ўзига хос хусусиятлари	425
КИМЁ ФАНЛАРИ	
Хайдарова Д.Р. Оловли ўт (Phlomoïdes nuda) ўсимлигининг кимёвий таркиби ва айрим жигар касаликларида фойдаланиши	428
ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
Abdurakhmonov M., Tilavov D. Communicative language teaching and its influence on students' progress	430
Abduxalilova D.N. Boshlang'ich sinflarda o'zbek tili darslarida didaktik o'yinlardan foydalanishning ahamiyati	432
Alimbayeva Sh.A., Khusamiddinova M.M. Development of linguistic competences in students of higher educational institutions	434
Axmedova A.A. O'simliklar haqidagi rus topishmoqlarida metaforaning o'mi	437
Azimbaeva R.Yu. innovative methods in teaching English language as an ESP at non-philological establishments	439
Berdiyeva M.X. Developing student's creative activity based on an integrative approach	441
Isroilov Sh.Sh. Sport to'garaklarining ijtimoiy ahamiyati	443
Karimova G.M. O'quvchilarda ekologik-estetik yondashuv asosida badiiy tafakkurini rivojlantirish texnologiyasi	444
Khakimova M.U., Zayniddinova Z.I. Creative pedagogical technologies in preschool education	446
Narziyeva I.Z. Siyosiy tilning o'zgarishi: stilistik asosda o'rganish	448
Nematova Z.T. Diagnostic assessment in language teaching and learning	450
Nematova G.A., Jurayev T.A. Pedagogical conditions for the formation of socio-cultural competence of students	451
Odinaeva N. Teaching english complex vocabulary using flashcards	454
O'sarova N.Ya., Ismailova H.I., Soliyeva M.N. Teaching English productive skills through context approach	456
Razakova M.T. Modern teaching of foreign languages using a communicative approach	459
Sanoyeva M. 8-sinf o'quvchilarini matn yaratishga o'rgatishda metodik tavsiyalar	460
Suyarova Z.Sh. Development of modern methodology of teaching English	462
Tadjiyeva S.U., Shadiyev A.X. O'quv ekskursiyasi - turizmni o'qitishning innovatsion usuli sifatida	465
Xusanova M.M. The most effective methods and technologies for teaching English	468
Ахмедова М.Э. Олий филологик таълимда ўқув топшириқларидан фойдаланишнинг лингвометодик ва дидактик хусусиятлари	470
Исроилов Ш.Ш. Спорт ўйинларида “ўнақайлар ва чапақайлар” ёки амбидекстр бўлиш афзалми?	472
Пирназаров Ғ.Н. Шарқ мутафаккирларининг маънавий меросда ёшларда ҳуқуқий маданиятни шакллантириш доир қарашлари	473
Раджабова Л.У. Методические приемы используемые на начальном этапе обучения русскому языку ..	476
Рахимбаева М.Р. Актуальные проблемы и пути их решения при подготовке специалистов в национальных ВУЗах Республики	479
Суюнов О.Ж. Социальные представления об уверенном поведении у студентов	480
Ҳолиқова Н., Нишонов М. “Бир атомли спиртлар” мавзуси лабораториясига “Бумеранг” технологиясини қўллаш	483
Эргашева Ю.О. Педагогика - бу санъат	485

ОЛИЙ ФИЛОЛОГИК ТАЪЛИМДА ЎҚУВ ТОПШИРИҚЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ
ЛИНГВОМЕТОДИК ВА ДИДАКТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

М.Э. Ахмедова, п.ф.н., доц., Тошкент тиббиёт академияси, Тошкент

Аннотация. Мақолада она тили ўқитиш методикасида ўқув топшириқларидан фойдаланишнинг мавжуд ҳолати, хусусан, олий ўқув юртлирида ўзбек тили ўқитиш методикаси машғулотида бўлажак она тили ва адабиёт ўқитувчиларини тайёрлашга мўлжалланган ўқув адабиётларида савол, машқ ва топшириқларнинг берилиши таҳлилий ўрганилди, шунингдек, кейинги йилларда ўқув топшириқларини такомиллаштириши бўйича олиб борилган тадқиқотларга қисман муносабат билдирилди.

Калим сўзлар: олий таълим, ўзбек тили ўқитиш методикаси, замонавий ўқитиш талаблари, ўқув топшириқлари, нутқий компетенция

Аннотация. Данная статья анализирует современное состояние использования учебных заданий при обучении родному языку, в частности, задействование вопросов, упражнений и заданий в учебниках для подготовки будущих учителей родного языка и литературы. Затрагиваются вопросы методики преподавания узбекского языка в системе образования Высшего учебного заведения. По проведенному исследованию были получены соответствующие отзывы.

Ключевые слова: высшее образование, методика обучения узбекскому языку, современные требования к обучению, задания, коммуникативная компетенция.

Abstract. The article analyzes the current state of the use of educational assignments in teaching native Uzbek language, in particular, the application of questions, exercises and assignments in textbooks for the preparation of future teachers of native Uzbek language and literature. The issues of the methodology of teaching the Uzbek language in the educational system of the higher educational institution are touched upon. According to the research, the corresponding responses were received.

Key words: higher education, methods of teaching Uzbek language, modern requirements for teaching, assignments, communicative competence.

Ҳар бир методикага доир тадқиқотнинг асосини ўқув топшириқлари ташкил этади. Она тили таълимида кейинги бир аср давомида кўплаб тадқиқотлар олиб борилди. Жадиждлар бошлаб берган таълимнинг мазмуни ўзида ўзбек тилига хос миллийликни камраган эди.

Жадиждларнинг саъй-ҳаракатлари билан яратилаётган, ўз даврида секин-аста шаклланаётган миллий руҳдаги “Она тили” дарсликлари ўз ўрнини 1939 йилга келиб А.Ғуломов таъкидлаганидек [1], 1938 йилда (С.Барҳударов ва Досичеваларнинг рус мактаблари учун “Рус тили” дарслиги стабил қўлланма сифатида қабул қилинган), ўзбек мактаблари учун ҳам кейинги йилларда тил меъёрларини белгилашда назарий асос вазифасини ўтаган Олим Усмон ва Барот Авизовларнинг тўлиқсиз ўрта ва ўрта мактаблар учун тавсия этилган дарслиги эгаллади [2], кейинчалик профессор А.К.Боровков раҳбарлигида тузилган дарсликлар[3], олдингиларига нисбатан анча мукаммалликка эгаллиги билан ажралиб туради. Эътиборли жиҳати шундаки, мазкур дарсликлар мазмуни қайинчали олий таълим дарсликларига кўчди, ўзбек тили грамматикасининг асосий қисмига айланди. Йигирманчи йилларнинг бошларида яратилган ўзбек тили дарсликлари таркибида ўқув топшириқлари мавжуд эмас эди. Кейинчалик А.Боровков бошчилигида 1950 йилларда яратилган дарсликларда ўқув топшириқлари киритила бошланди. Аммо, олий таълим дарсликларида машқларга ўрин ажратилмаган. Ўзбек тили ўқитиш методикаси дарсликларида айрим ўқув топшириқлари бор, ўқув қўлланмаларда кейинги йилларда қатъий тарғиба киритилди. Узоқ йиллар олий таълим дарслик ва қўлланмаларида ўқув топшириқларидан умумли фойдаланилмади. Бу ҳолат ўзбек адабий талаффуз меъёрларининг талабалар томонидан етарлича ўзлаштирилмай қолишига олиб келди. Она тили таълими тарихига назар ташласак, бундай машқлар ўзбек тили фан сифатида шаклланган дастлабки йилларда (1930–1940) чоп этилган дарсликларда ҳам мавжуд бўлмагани юқорида таъкидланди. [4],

Методист Ғ.Ҳамроев тадқиқотларида ўқув топшириқлари умумий ўрта таълим тизими доирасида ўрганиб чиқилган. Бу борада унинг ўзбек тили ўқитиш методикасида машқ ва топшириқлар вазифа жиҳатидан фарқланмайди, бунинг натижасида ўқувчиларда нутқий кўникмалар тўлақонли ривожланмапти, [5], деган фикрига кўшилиш мумкин. Дарҳақиқат, олий таълим дарслик ва қўлланмаларида ҳам ўқув топшириқлари махсус ўрганилмаган, саволни топшириқдан, топшириқни эса машқдан фарқлаб бўлмайди. “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да машқ атамасига шундай таъриф берилган: “**Машқ 1.** [арабча. –хуснихат, расм чизиш учун намуналар] бирор фаолиятни пухта ўрганиш, малака ҳосил қилиш учун бажариладиган иш, тайёргарлик машғулоту. *Ҳарбий машқ. Машқ қилмоқ. Сиддиқжон кўкрагини сандалга бериб, хат машқ қилар, Қанизак унинг рўпарасида китоб ўқиб ўтирар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчиноч чироқлари. – Иш ёмон, – деди келган милиционерлар, – кўп машқ кўрмаган, ҳали милтиқ отишни билмайдиган милиционерлар, қўлидан нима келар эди. С. Айиний, Қўллар. 2. Маълум*

мақсадда бажариладиган, қилинадиган муайян иш, ҳаракат. Имлога доир машқлар. *Жисмоний машқлар. Болалар бир-бирларининг қўлларини ушлаб, гимнастика машқларини енгил ва чиройли бажарадилар. Газетадан.* [6], “Педагогика Энциклопедияси”да машққа берилган таърифнинг анча такомиллашган ва таълим соҳасига мослаштирилган шаклини кўриш мумкин: Машқ (арабча – хуснихат, расм чизиш учун намуналар) – бирор фаолиятни пухта ўзлаштириш ёки сифатини яхшилаш мақсадида кўп марта такрорлаш. Мас., ўқиш, ёзиш. М. таълимда кўникма ва малакалар ҳосил қилишда муҳим ўрин тутлади. [7], Топширик атамасига “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да қуйидагича таъриф берилган: “**Топширик** 1. Кимсанинг зиммасига юклатиладиган иш, вазифа. Ҳукумат топшириғи. Топширик бермоқ. *Терговчи ҳам хит бўлди. Ахир, у бу ерга ўйнагани келмаган-ку. Махсус топширик билан оқни оққа, қорани қорага ажратгани келган* [8],

Ғ.Ҳамроев таъкидлагани каби ҳар бир атама ўз мазмун-моҳиятига эга. Яъни, *машқ муайян ҳаракатни, бир неча бор айнан такрорлаш орқали шу машғулотдан кўзланган кўникма ва малакага эга бўлишни назарда тутса, топширик кишининг, жумладан, ўқувчининг зиммасига бирор мазмуни мустақамлаш мақсадида бир марта бажариш учун бериладиган иш, вазифани англатади.*[9] Демак, машқ – кўникма ёки малака ҳосил қилиш воситаси. Топширик эса маълумотларни хотирага киритувчи қурилмага ўхшайди. У йўналтирувчи хусусиятга эга. Топширик орқали ўқувчини фикрлашга, мустақил ишлашга ўргатиш мумкин. Зеро, машқлар ҳам, топшириқлар ҳам “Она тили” дарсликларининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Назарий маълумотлар, яъни грамматик қоидалар ўқувчида белгиланган мавзу доирасида билим, тушунча ҳосил қилади. Таълим мазмунида ўқувчи эгаллаши кўзда тутилган кўникма ва малакани, асосан, машқлар шакллантиради. Топшириқлар бу ўринда кўпроқ ўқувчи билимини бойитишга хизмат қилади. Олий таълим тизимида она тили ўқитиш методикасига доир ўқув методик адабиётларида ўқув топшириқлари анъанавий шаклда қуйидагича келтирилади:

Amaliy ish. Savol va topshiriqlar.

1. O‘zbek tilida so‘z oxirida qanday tovush o‘zgarishlari yuz berishi mumkin?

2. Qaysi tovushlar so‘z oxirida jarangsizlanadi?

3. Qaysi tovushlar talaffuzda so‘z oxirida tushib qoladi?

4. Talaffuz qilinmasa-da, imlodagi yoziladigan harflar ishtirok etgan so‘zlarga misollar keltiring. (pas(t), sus(t), juf(t)...)

5. Mazkur harflarning mavjudligini qanday aniqlaysiz? (Toshkentimiz jamoli, mol go‘shiti kabi) [10].

Кўлланма муаллифлари юқоридаги каби топшириқларни бажаришда талабалар тил материалларини кузатадилар, сўзларни қиёслайдилар, ўхшаш ва фарқли томонларини шархлайдилар. Мазкур жараён фақат имло саводхонлигининг шаклланишини мас, балки товуш ва ҳарфларни фарқлаш, сўз маъносининг ўзгаришида тўғри талаффузнинг ўрни ва аҳамиятини тушуниб етишга сабаб бўлади, талаба сўз бойлигининг ошишига, сўзларни нутқий вазиятга қараб тўғри танлаш, ўз ўрнида тўғри қўллашга ҳам ўргатади. Бироқ бугунги она тили ўқитиш методикаси ўқувчиларни, шу жумладан, талабаларни матн билан ишлаш, турли услублардаги матнларни ўқиб тушуна олиш, матндан англаганларини ёзма ва оғзаки баён қилиб бера олиш кўникмаларига эга бўлиши кўзда тутилмоқда.

Ўзбек тили ўқитиш методикаси дарслигида талабаларнинг билим ва малакаларини синаш тақдим этилган савол ва топшириқларни ҳам прагматик ўқув топшириқлари билан алмаштириш вақти келган:

Savol va topshiriqlar:

1. Metodika fani nimani o‘rganadi?

2 Metodikaning o‘quv predmeti sifatidagi o‘ziga xosliklarini izohlab bering.

3 Uning fan sifatidagi xususiyatlarini tushuntiring.

4 O‘zbek tili o‘qitish metodikasi fanining boshqa fanlar (fonetika, grafika, hozirgi o‘zbek adabiy tili, shevashunoslik, tilshunoslik asoslari)dan

farqini tushuntirib bering.

5 Aniq misollarda umumiy, xususiy hamda maxsus metodikaning o‘ziga xosliklarini izohlab bering. [10].

Бу ўринда ўзбек тили ўқитиш методикаси билан тил сатҳлари ўртасидаги фарқларни солиштириш бўйича берилган топширик ўзини оқламаслиги мумкин. Унинг фан сифатидаги аҳамияти ҳақида фикр юритиш ўрнига хусусиятларини сўраш аҳамиятсизроқдир.

Она тили ўқитувчилари тайёрлаш кўзда тутилган пайтда уларнинг касбий маҳоратларини оширишга хизмат қиладиган ўқув топшириқлар тузиш вақти келган. Шу маънода, она тили ўқитиш методикаси бўйича яратиладиган келгуси методик адабиётларда буни, албатта, эътиборга олиш зарур.

Хулоса ўрнида, шуни айтиш мумкинки, ўзбек тили ўқитиш методикаси замон талабларига жавоб бериши учун барча диққатни нутқий кўникмаларни ривожлантиришга қаратиш лозим. Бўлажак она тили ва адабиёт ўқитувчилари ўз ўқувчиларига тинглаб тушуниш, ўқиб тушуниш, гапириш ва ёзиш кўникмаларини ҳосил қилишни ўргатиши лозим. Бунинг учун ҳар бир бўлажак ўқитувчи матн устида ишлашни билиши, бир фикрни турли шаклларда бера олишни ўрганиши, энг асосийси, ўқув топшириқларини фарқлай олиши, улардан машғулотлар давомида самарали фойдалана олиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Гуломов, А.Ф. // Ўзбекистон совет энциклопедияси. –Т., 1981. – 394-б.
2. Usman A., Avizov B. Ozbek tili grammatikasi. Birinci bolim. Fonetika va morfologija. Toluqsiz orta va orta maktablar uchun darslik. –Т.: Ozdavnashr, 1939. –235 b.
3. Боровков А., Гуломов А., Маърупов З., Шермухаммедов Т. Ўзбек тили грамматикаси. –Т.: Ўздавнашр, 1946 – 227-б.
4. Ramazan Q., Qajjumij X. Grammatik. Sarf. Orta maktablar ucun darslik. I qism. –Т.: Oquvpeddavnashr, 1937. –149 b.
5. Ғ.Ҳамроев Она тили ўқитишнинг самарали усуллари. Методик қўлланма. – Тошкент. Баёз. 2018. 197 б.
6. Ўзбек тилининг изоҳли лугати. 5 жилдлик. 2-жилд. –Т.: ЎЗМЭ, 2004. – 562-б.
7. Педагогика Энциклопедияси. 2-жилд. –Т.: Ж – М., 2012. – 223-б.
8. Ўзбек тилининг изоҳли лугати. 5 жилдлик. 4-жилд. –Т.: ЎЗМЭ, 2004. – 150-б.
9. Ғ.Ҳамроев Она тилидан ўқув топшириқларини тузиш методикаси –Тошкент. Донишманд зиёси, 2021. 19-б.
10. То'хлиев, В. O'zbek tili o'qitish metodikasi / В. То'хлиев, М. Shamsiyeva, Т. Ziyodova ; red. Т. Niyazmetova. - Toshkent : Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010 – 13- b.

УЎК 37.02

СПОРТ ЎЙИНЛАРИДА “ЎНАҚАЙЛАР ВА ЧАПАҚАЙЛАР” ЁКИ
АМБИДЕКСТР БЎЛИШ АФЗАЛМИ?

Ш.Ш. Исроилов, ўқитувчи, ЎзДЖТваСУ, Тошкент

Аннотация. Ушбу мақолада спорт амалиётида “чапақайлик-ўнақайлик” ҳаракатлар асимметрияси ёритиб берилган.

Калим сўзлар: спорт, “чапақайлик-ўнақайлик”, амалиёт, жисмоний тарбия.

Аннотация. В данной статье подчеркивается острота действия “чапақайлик-ўнақайлик” в спортивной практике.

Ключевые слова: спорт, “чапақайлик-ўнақайлик”, практика, физическое воспитание.

Abstract. In this article, the acuity of the action “chapaqaylik-o'naqaylik” in sports practice is highlighted.

Keywords: sports, “chapaqaylik-o'naqaylik”, practice, physical education.

Ишнинг долзарблиги. Инсон фаолиятида, жумладан турли касб ва спорт амалиётида “чапақайлик-ўнақайлик” феномени бугунги кунда ўта долзарб муаммолардан бирига айланган бўлиб, бундай ҳаракатлар асимметриясини симметризациялаш имконияти бир қатор мутахасис-олимлар томонидан ўрганилиб келинмоқда (В.И.Лях, 2006; Я.Е.Козлов, 2008; В.А.Москвин, Н.В.Москвина, 2008; Ш.Ш.Исроилов, Ф.А.Пулатов, 2014; Ф.А.Пулатов, 2017). Гап шундаки, ўнақай одамлар турли ҳаракатларни (касбий ёки спорт фаолиятида) чап қўли ёки чап оёғи билан моҳирона ижро этаолмайди, чапақайлар эса аксинча. “Ўнақайлик-чапақайлик” асимметрияси ўнг ва чап томонга бурилиш-айланиш ҳаракатларида ҳам яққол кўзга ташланади. Ўнақайлар одатда чап томонга осонроқ бурилади ва айланади, ўнг томонга эса-мушкул кечади, чапақайлар учун аксинча. Бундан ташқари, зарба бериш асосида ижро этиладиган спорт турлари (волейбол, теннис, футбол ва х.) билан узок вақт шугулланиб келаётган спортчилар етакчи қўли ёки оёғи бўғимлари ва мувофиқ мушак толаларида маълум оғрик сезади. Шунинг учун ҳам бундай спортчилар ҳар бир машғулот ва мусобақага чиқишдан аввал ушбу оғрикни қисман бартараф этиш мақсадида ўзларининг етакчи қўли ёки оёғига қиздирувчи дорилардан (виросал, випротокс, капси-кам ва х.) суради. Шундай экан спорт амалиётида “ўнақай-чапақай” ҳаракат функцияларини симметрик тартибда шакллантириш нафақат етакчи қўл ёки етакчи оёғга тушувчи юклама таъсирини камайтиради (шикастланишлар олдини олади), балки бундай ёндашув спортчининг техник-тактик маҳорат доирасини кенгайтиради ва бойитади.

Ишнинг мақсади айрим касб ва спорт ўйинларида қайд этиладиган “ўнақай-чапақай” ҳаракат функцияларини симметризациялаш имкониятини ўрганишга бағишланган. Тадқиқотга юқори малакали баскетболчилар, ЎзДЖТваСУнинг “Информатика ва ахборот технологиялари” кафедраси профессор-ўқитувчилари (компьютерда ишловчи касб эгалари) ва 7-10 ёшли мактаб ўқувчилари жалб қилинди.

Тадқиқот натижалари ва уларнинг таҳлиги. Юқори малакали баскетболчиларда ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатдики, ўнақай спортчилар (чапақай спортчилар бўлмаган)да мусобақа ўйинлари давомида тўпни ўнг қўл билан уриб югуриш усуллари 74,4% ни ташкил этган бўлса, чап қўл билан 25,6% га тенг бўлди. Тўпни ўнг қўл билан саватга ташлаш ҳаракатлари 84,2% ни, чап қўл билан-15,% ни ташкил этди. Тўпни ўнг қўл билан узатиш ҳаракатлари-23,4% атрофида қайд этилди, қолган тўп узатишлар икки қўл иштирокида ижро этилди. Чап қўл билан тўп узатиш ҳаракатлари умуман кузатилмади.

Эътиборли жойи шундаки, ўнг ва чап қўл билан ижро этиладиган ҳаракат асимметрияси компьютерда иш юритувчи – ЎзДЖТваСУнинг “Информатика ва ахборот технологиялари” кафедраси профессор-ўқитувчилари мисолида ҳам қайд этилди. Ўтказилган тадқиқот натижаларидан шу нарса аниқландики, текширилувчи профессор-ўқитувчилар белгиланган турли мураккабдаги компьютер вазибаларини ўнг қўлда чап қўлга нисбатан тезроқ ва аниқроқ ижро этишди. Чунончи, ўнг қўлда 0-9 ва 9-0 клавишларини босиш ва мониторга чиқариш тезлиги чапдан ўнг томонга 2,20±0,29 сек.ни ташкил